

УДК 330.101.54.001.76

КОНЦЕПЦІЯ ЦИКЛУ ВІДТВОРЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ СУСПІЛЬСТВА

Заруба В. Я., Кузьминчук Н. В.

Національний технічний університет „ХПІ”

61002, м. Харків, вул. Фрунзе, 21

E-mail: vza@kpi.kharkov.ua

Запропоновано концепцію циклу відтворення соціально-економічного потенціалу суспільства на основі системного підходу та логічного узагальнення наукових підходів до співвідношення процесу формування та реалізації соціально-економічного потенціалу суспільства, з одного боку, та загального процесу розвитку системи соціально-економічної діяльності, з іншого. Розроблено принципи регулювання бюджетного процесу за взаємопогодженими нормами оподаткування та використання бюджетних коштів для забезпечення відповідності напрямків та розмірів витрат бюджетних коштів з джерелами та розмірами їх надходження.

Ключові слова: соціально-економічний потенціал суспільства, соціальний потенціал, економічний потенціал, соціально-економічна діяльність, бюджетний процес.

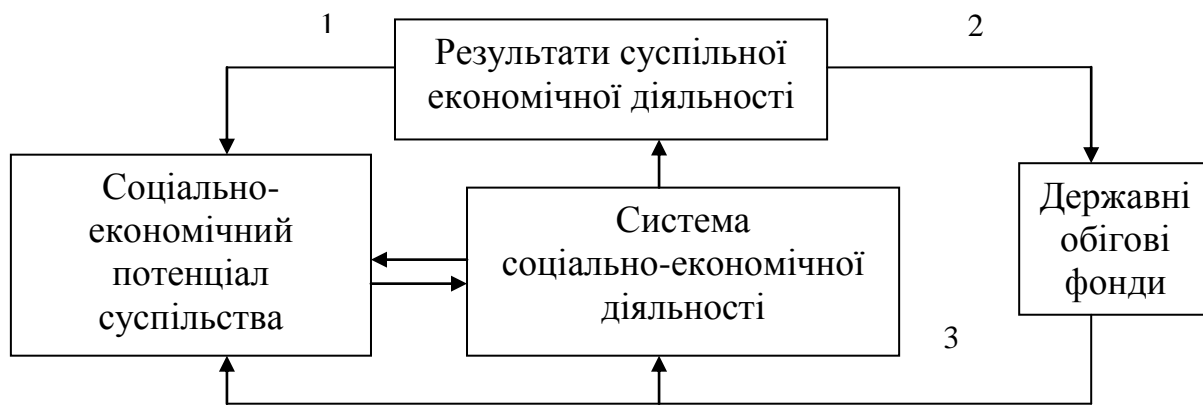
Проблеми трансформації соціально-економічних систем постсоціалістичних країн загострюють питання щодо доцільного масштабу втручання держави в процеси самоорганізації агентів цих систем в умовах становлення ринкових відносин. Перехід від складної ситуації початкового періоду незалежності до етапу стабілізації економічного зростання і розвитку підтверджується підвищеною увагою до питань управління бюджетним процесом. З цього приводу у науковій літературі ведеться багато дискусій, що обумовлює актуальність теми дослідження.

Аналіз актуальних досліджень та публікацій [2-3, 6, 8, 9] показав, що у наукових розробках цієї проблеми основна увага зосереджується на дослідженні інструментарію, який може бути мобілізований для створення реальних передумов стійкого розвитку, прикладних аспектах дослідження соціально-економічного потенціалу держави та регіонів, розробці організаційно-управлінських основ управління економічною діяльністю та

стратегічних напрямків розвитку економіки у цілому. Можна констатувати про необхідність поширення та поглиблення досліджень щодо формування концептуальних основ виявлення закономірностей розвитку соціально-економічної діяльності, розкриття сутності та характеру відтворювальних процесів, які відбуваються у суспільстві за певних зовнішніх і внутрішніх умов.

Метою роботи є визначення складових процесу відтворення соціально-економічного потенціалу суспільства та обґрунтування логіки їх основних взаємозв'язків, розробка принципів регулювання бюджетного процесу за взаємопогодженими нормами оподаткування та використання бюджетних коштів на основі системного підходу та логічного узагальнення наукових підходів до існуючої проблеми. Вирішення цих питань буде сприяти повноцінній інтеграції України у високотехнологічне європейське та світове конкурентне середовище на правах рівноправного партнера.

Для системного уявлення про процеси формування та реалізації соціально-економічного потенціалу суспільства пропонується концепція циклу відтворення соціально-економічного потенціалу суспільства, схему якого подано на рис. 1.

1 — кошти, які спрямовуються на розвиток соціально-економічного потенціалу суспільства за результатами підприємницької діяльності; 2 — формування бюджетних коштів; 3 — розподілення бюджетних коштів; створення організаційних та інших соціальних норм

Рис. 1. Цикл відтворення соціально-економічного потенціалу суспільства

Ґрунтуючись на попередніх дослідженнях [5], під соціально-економічним потенціалом (СЕП) суспільства розуміються цінності, що знаходяться у власності його членів, підприємств, держави та громад, а також спроможність

суспільства до їх розширеного відтворення, можливості забезпечення суспільством певної якості життя та освітньо-культурного рівня населення.

Поточний стан суспільства виявляється результатом сукупної реалізації соціального та економічного потенціалів, які разом являють собою єдиний СЕП суспільства (рис. 2). Єдність СЕП обумовлюється тим, що економічний потенціал створює можливості для збільшення соціального потенціалу, а соціальний потенціал сприяє підвищенню економічного потенціалу [4]. У науковій літературі існує розмаїтість підходів до визначення терміну „соціальний потенціал”. Так, Астредінов Ю. [1] відзначає, що у соціальному потенціалі віддзеркалюються усі здатності всіх членів колективу та визначає його наступним чином: „сукупність здатностей (до праці, успіх реалізації та відтворення яких залежить від соціальних умов на підприємстві) та умов, їх органічний зв’язок та динамічний розвиток представляють собою соціальну міць колективу, його соціальний потенціал”. У [6] соціальний потенціал — це вартість забезпечення соціальних потреб людини, до яких відносяться витрати на медичне обслуговування, культурні заходи, організація відпочинку, різні соціальні блага (допомога, матеріальна допомога тощо).

Соціальний потенціал включає наступні потенціали: людський, соціально-інтегративний, потенціал зовнішніх зв’язків та зовнішньої безпеки.

Економічний і соціальний розвиток України у XXI столітті прямо пов’язаний із розвитком людського потенціалу та ступенем його використання. Геєць В. М. [3] зазначає, що «від рівня людського потенціалу залежить конкурентоспроможність держави та її місце в міжнародному розподілі праці».

Людський потенціал пропонується розглядати як сукупність соціофізичного, духовно-інтелектуального та соціоекономічного потенціалів.

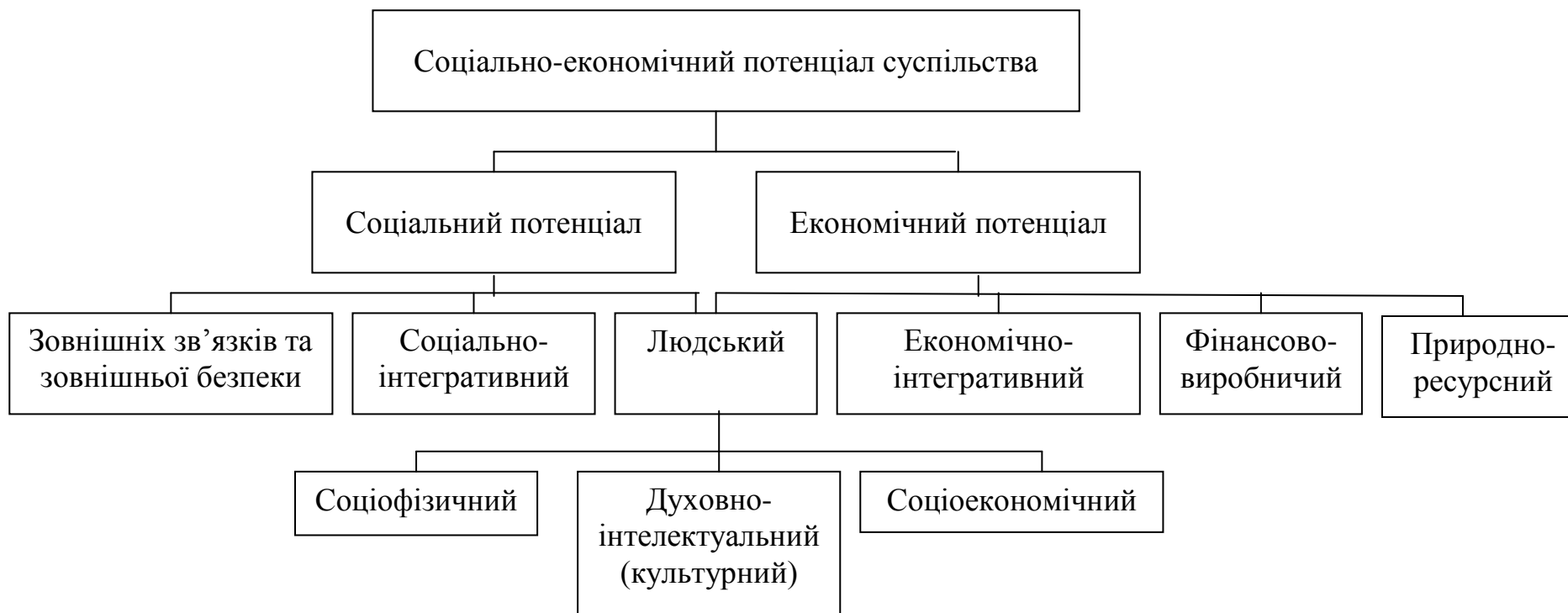

Рис. 2. Складові елементи соціально-економічного потенціалу суспільства

Людський соціофізичний потенціал визначають такі фактори як демографічна структура суспільства, характеристики фізичного стану та здоров'я населення. Духовно-інтелектуальний (культурний) потенціал враховує рівень освіти та виховання, спроможність формування ідеології нових знань, створення нових технологій для практичної діяльності. Соціоекономічний потенціал відбиває якість життя, ступінь задоволення матеріальних, інтелектуальних та духовних потреб населення. Він може бути оцінений споживчими витратами населення, сукупністю капітальних матеріальних цінностей споживчого призначення, що знаходяться у власності населення.

Соціально-інтегративний потенціал враховує наступні елементи: диференціація соціальних цінностей та норм, глибина соціальних норм, диференціація умов життя, соціальна мобільність населення, взаємостосунки між різними соціальними групами, ефективність самоорганізації суспільства та державного управління.

Потенціал зовнішніх зв'язків та зовнішньої безпеки викликаний необхідністю захисту внутрішніх і зовнішніх інтересів держави. Він формує позитивний імідж держави, що відбиває її спроможність протистояти загрозі озброєних конфліктів, інвестиційну привабливість національної економіки, національні культурні надбання.

Економічний потенціал включає наступні потенціали: економічно-інтегративний, фінансово-виробничий, людський, природно-ресурсний. Економічно-інтегративна складова економічного потенціалу дозволяє врахувати ступінь розвитку національних ринків (товарних, фінансових, праці, нерухомості, інтелектуальної власності тощо) та їх інтеграції з світовими ринками, сталість бізнес-зв'язків підприємств з вітчизняними та закордонними партнерами, норми та практики менеджменту, що використовуються на підприємствах, норми та практики неформальних стосунків у виробничих колективах, економічну ефективність територіального розташування підприємств та інше.

Фінансово-виробничий потенціал створюють матеріальні та нематеріальні цінності, що знаходяться у державній власності, а також цінності, що знаходяться у приватній або змішаній формах власності та використовуються у процесі суспільної економічної діяльності, впливаючи на відтворення СЕП суспільства.

Природно-ресурсний потенціал як елемент національного багатства відбиває наявність корисних копалин виробничого призначення та забезпечує реалізацію екосистемних функцій (життєзабезпечення, природної естетики та рекреації, підтримки глобальної екологічної рівноваги).

Людська складова СЕП відбивається в економічному потенціалі як людський капітал. За думкою, висловленою В. В. Дем'яненко, слід розрізняти людський потенціал як сукупність знань, умінь, здібностей, ноу-хау та мотивацій людей та власно людський капітал як результат реалізації цього потенціалу з певним коефіцієнтом ефективності. При цьому він посиляється на концепцію Г.Беккера–Т.Шульца, згідно з якою під людським капіталом розуміють наявний запас здібностей і мотивацій, що впливають на зростання виробництва та доходів [3, С. 252].

Результати суспільної економічної діяльності відбивають економічні результати усіх суб'єктів підприємницької діяльності у сукупності, зокрема підприємств та організацій, які безпосередньо зайняті у різних сферах діяльності (виробництво, маркетинг, фінанси тощо).

З одного боку, у результаті економічної діяльності відбувається безпосереднє спрямування коштів на розвиток СЕП суспільства (стрілка 1) у вигляді фінансових та реальних інвестицій, заробітної платні та інших сплат персоналу, спонсорської допомоги, реалізації соціальних програм. З іншого боку, серед економічних дій агентів соціально-економічних систем можна виділити операції по передаванню матеріальних цінностей в фонди сумісного використання (бюджети держави та органів місцевого самоврядування, пенсійний і страхові фонди, фонди професійних організацій та споживчих

кооперативів, каси взаємодопомоги тощо). Найбільш вагомий вплив на стан та діяльність суспільства здійснюють такі фонди сумісного використання, які цілеспрямовано формуються та використовуються державою.

По аналогії з активами та капіталом підприємств серед державних фондів можуть бути виділені основні, які складаються з основних активів (землі, споруд, технічного обладнання тощо) і цілісних майнових комплексів, а також обігові, які складаються з коштів, що регулярно витрачаються та поповнюються. Зокрема, до першого типу фондів належать фонди майна державної та комунальної власності, до другого – кошти державного бюджету та пенсійний фонд.

Через системи оподаткування, зборів та інших обов'язкових платежів під контролем органів влади відбувається надходження коштів в бюджети різних рівнів та цільові фонди (позначено стрілкою 2).

Впливи з боку органів влади на СЕП, зокрема на інфраструктуру інноваційного потенціалу, можуть мати інституціональний, адміністративний та фінансовий характер (стрілка 3). Для цього вони створюють організаційні та інші правові норми, забезпечують розробку стратегій та програм з найбільш важливих напрямків соціально-економічного розвитку, здійснюють їх фінансування, а також фінансування підприємств та організацій, які знаходяться в їх підпорядкуванні, створюють нові організації та підприємства, зокрема фонди зі змішаними формами власності для підтримки підприємницької діяльності в галузі науки і техніки.

Найбільш масштабну та різнопланову роль серед державних обігових фондів відіграє державний бюджет. В [7] зазначено, що платники податків, які свідомо порушують правила, діють як раціональні агенти, які порівнюють вигоди і витрати порушення з урахуванням ризику й невизначеності. Для забезпечення відповідності напрямків та розмірів витрат бюджетних коштів з джерелами та розмірами їх надходження виникає необхідність регулювання бюджетного процесу за взаємопогодженими нормами оподаткування та

використання бюджетних коштів. Створення цих норм може ґрунтуватися на принципах цілеспрямованості, пріоритетів в оподаткуванні та фінансуванні, економічності, пропорційності податків цінностям, що надаються у відповідь, відповідності рівня бюджету соціально-економічному значенню об'єктів оподаткування та фінансування.

Принцип цілеспрямованості встановлює вимогу взаємної погодженості норм, з одного боку, та цілей і стратегії соціально-економічного розвитку (стратегії розвитку України), з іншого. З принципом цілеспрямованості тісно пов'язаний принцип пріоритетів в оподаткуванні та фінансуванні. Принцип економічності відбиває вимоги до мінімізації економічних збитків та втрат, підвищення ефективності державного підприємництва. Так, наприклад, збитки від катастроф або кризів, як правило, набагато більші, ніж вартість заходів щодо їх відвернення. Державне підприємництво безпосередньо реалізується в діяльності підприємств державної форми власності або з участю державної власності, а також в операціях з нерухомістю, яка знаходиться в державній власності. Аналіз форм та методів сучасного державного підприємництва в Україні показує необхідність їх значного удосконалення для набуття ними прозорості та наближення їх до стереотипів, що використовуються в країнах з розвинутою ринковою економікою. Зокрема, замість прямого інвестування державою підприємницьких проектів доцільним є створення інвестиційних фондів зі змішаною формою власності, які б узяли на себе функцію експертизи проектів та відповідальність за економічну ефективність їх упровадження.

Бюджетний процес здійснюється на 4 рівнях: державному, обласному, районів в області та міст обласного підпорядкування, а також міст районного підпорядкування, районів у місті, селищ та сіл. Міжбюджетні трансферти призводять до змін у доходах і витратах між бюджетами того ж самого рівня. Принцип відповідності рівня бюджету соціально-економічному значенню об'єктів оподаткування та фінансування визначає вимогу до мінімізації

трансфертів шляхом встановлення відповідності соціально-економічних значень об'єктів оподаткування та фінансування певному рівню бюджету.

Виконане дослідження дає можливість сформулювати основні наукові результати та висновки, отримані під час дослідження. Для системного уявлення про співвідношення процесу формування та реалізації СЕП суспільства, з одного боку, та загального процесу соціально-економічної діяльності, з іншого, запропонована концепція циклу відтворення СЕП суспільства. Одержали розвиток принципи регулювання бюджетного процесу за взаємопогодженими нормами оподаткування та використання бюджетних коштів для забезпечення відповідності напрямків та розмірів витрат бюджетних коштів з джерелами та розмірами їх надходження. Перспективи подальших наукових розробок полягають у розгляді системи соціально-економічної діяльності як стратифікованої системи, що дозволить детальніше розкрити цикл відтворення соціально-економічної діяльності.

Список використаних джерел:

1. Астрединов Ю. Н. Система самоуправления трудового коллектива как важнейший принцип и метод формирования социального потенциала // Республиканская науч.-практич. конференция «Социальный ресурс, методы его увеличения и рационального использования». — Ч. 1. — Таллин, 1987. — С. 21-24.
2. Благун І. С., Солтисік О. О. Проблемні питання розробки моделі сталого розвитку регіону // Актуальні проблеми економіки. — 2004. — № 10. — С. 160-166.
3. Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку / За ред. акад. НАН України В. М. Гейця. — К.: Ін-т прогнозів.; Фенікс, 2003. — 1008 с.
4. Заруба В. Я. Эволюционный подход к стратегическому управлению предприятиями // Вісник НТУ «ХП». Збірник наукових праць. Тематичний випуск: Технічний прогрес і ефективність виробництва. — Харків: НТУ «ХП». — 2006. — № 13 (1). — С. 120-123.

5. Кузьминчук Н. В. Цикл відтворення інноваційної діяльності // Збірник тез доповідей Першої міжнародної науково-практичної конференції «Маркетинг інновацій і інновації в маркетингу». 21-22 вересня, 2007 року. — Суми, 2007. — С. 93-95.
6. Лапин Е. В. Экономический потенциал предприятия: Монография. — Сумы: ИТД «Университетская книга», 2002. — 310 с.
7. Меркулова Т. В. Інституційні основи оподаткування та податкового регулювання економіки. Автореф. дис. на здоб. наук. ступ. докт. екон. наук. — Київ: ДУ ІЕП НАНУ, 2006. — 36 с.
8. Социально-экономический потенциал устойчивого развития: Учебник / Под ред. проф. Л. Г. Мельника (Украина) и проф. Л. Хенса (Бельгия). — Сумы: ИТД «Университетская книга», 2007. — 1120 с.
9. Юхновський І. Р. Стратегія розвитку України. — К.: ДП „Друкарня ДУС”, 2006. — 44 с.

THE CONCEPT TO THE CYCLE OF REPRODUCTION OF SOCIAL AND ECONOMIC POTENTIAL OF THE SOCIETY

Zaruba V.J., Kuzminchuk N.V.

National technical university "KPI"

61002, Kharkov, Frunze street, 21

E-mail: vza@kpi.kharkov.ua

The concept of a cycle of reproduction of social and economic potential of a society on the basis of a system campaign and logic generalization of scientific approaches to a parity of process of formation that is offered to realization of social and economic potential of a society, on the one hand, and the general development of system of social and economic activity, with another. Principles of regulation of budgetary process to norms of the taxation and use of budgetary funds for maintenance of conformity of directions and the sizes of expenses of budgetary funds with sources and the sizes of their receipts are developed.

Key words: social and economic potential of a society, social potential, economic potential, social and economic activity, budgetary process.